

Štruktúra podnikateľského sektora Slovenska¹

Herta GABRIELOVÁ*

The Structure of Slovakia's Business Sector

Abstract

In overcoming the aftermaths of economic crisis and in starting up economic growth past the crisis the business sector will have to undergo a very demanding adaptive process. Due to this, the study focuses on its characterization from two standpoints. In the first part, position of foreign controlled enterprises (FCE) is investigated in comparison with nationally controlled firms – domestic enterprises (DE). There are discovered all differences in the position of these firms in the economy as well as in their performance parameters, while particular attention is being devoted to manufacturing industry, where the foreign controlled firms occupy the key position. Apparently, majority of the domestic business sector consists of small and medium enterprises (SMEs). The second part of the study deals with the SMEs in comparison with big enterprises. Attention is drawn also to methodic problems connected with acquisition of internationally comparable statistical data needed for both analyses.

Keywords: *non-financial business sector, foreign controlled enterprises, small and medium enterprises, business sector's performance*

JEL Classification: F23, L25, M21

Úvodom

Štať je zameraná na posúdenie štruktúry podnikateľského sektora na Slovensku. Sledujeme pritom dva ciele. Po prvé, chceme zistiť, akou mierou sa na výkonoch podnikateľského sektora podieľajú zahraničím kontrolované podniky (ZKP),² alebo inak povedané, aká vysoká je závislosť ekonomiky Slovenska od

* Herta GABRIELOVÁ, Ekonomický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava 1; e-mail: herta.gabrielova@savba.sk

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0599-07.

zahraničných investorov.³ Po druhé, analýzou veľkostnej štruktúry podnikateľského sektora a zisťovaním podielu malých a stredných podnikov (MSP) na výkonoch ekonomiky chceme identifikovať potenciál MSP pre budúci vývoj ekonomiky.

Vychádzame pritom z predpokladu, že domáce podniky (DP), ktorých základ tvoria prevažne MSP, budú musieť perspektívne zohrávať veľmi významnú úlohu v hospodárskom rozvoji Slovenska, a to vo viacerých smeroch. Pri doterajšej koncentrácii zahraničných investorov do úzkeho okruhu lokalít by sa domáce podniky, najmä malé a stredné, mali významné podieľať na plošnom rozvinutí ekonomických aktivít, osobitne v menej rozvinutých regiónoch a na vidieku, pravda, za účinnej podpory zo strany štátu a s využitím štrukturálnych fondov EÚ. Hospodárska kríza tiež upozornila na potrebu výraznejšej diverzifikácie štruktúry ekonomiky a zníženia vysokej citlivosti ekonomiky na zmeny vo vonkajšom dopyte po produkcii nosných odvetví slovenskej ekonomiky, v ktorých zväčša dominujú ZKP. Domáce podniky môžu veľmi účinne prispieť k riešeniu tohto problému najmä rozvíjaním aktivít, ktoré sa dajú realizovať na lokálnych trhoch. Ide hlavne o aktivity zamerané na odstránenie regionálnych infraštruktúrnych deficitov a celkové skvalitnenie zariadení v správe obcí a miest, ale aj o aktivity zamerané na úspory tradičných zdrojov energií, skvalitnenie životného prostredia vrátane ochrany pred povodňami, spracovanie poľnohospodárskych produktov a lepšie využitie domácich prírodných zdrojov, zatraktívnenie vzhľadom krajiny a pod. Za najdôležitejšie však treba považovať najmä to, že domáci podnikateľský sektor sa bude musieť stať aj motorom inovačného procesu nevyhnutného na uskutočnenie kvalitatívnych zmien v celej štruktúre slovenskej ekonomiky. V tomto smere sa Slovensko nemôže spoliehať len na zahraničných investorov, ktorí, i keď inovujú produkciu aj u nás, zázemie pre svoje inovácie rozvíjajú prevažne v materských krajinách.

Pôvodne sme chceli v širšom meradle využiť aj medzinárodnú komparáciu a tak zistiť, či vývoj v našej ekonomike je v súlade so všeobecnými trendmi vo vyspelých ekonomikách, v akom smere sa od nich odlišuje, a identifikovať z toho vyplývajúce pozitíva alebo negatíva pre hospodársky rozvoj a zamestnanosť. Predpokladali sme, že databáza Eurostatu,⁴ ktorá poskytuje informácie za podnikový sektor v priemysle a v službách bez finančných a verejných služieb (OKEČ

² Za *zahraničím kontrolovaný podnik* sa v štatistike Eurostatu považuje podnik, ktorý je rezidentom v danej krajine a nad ktorým vykonáva kontrolu inštitucionálna jednotka, ktorá nie je rezidentom v danej krajine. *Kontrolou* sa rozumie schopnosť určovať celkovú politiku v podniku a vyberať riaditeľov. Podrobnejšie pozri Eurostat (2008a, s. 7). Ostatné podniky, ktoré nie sú kontrolované zahraničím, sa považujú za podniky, ktoré sú národne kontrolované (v angličtine *nationally-controlled*); na zjednodušenie používame pre ne pojem *domáce podniky*.

³ Zisťovaním pozície ZKP sa do istej miery konkretizujú pohľady na pôsobenie zahraničných investorov v ekonomike, prezentované v štúdií (Gabrielová, 2008), v ktorej sa upozornilo na niektoré problémy súvisiace s vytváraním zázemia pre inovačný proces zo strany zahraničných investorov.

C – I a K), t. j. za *nefinančný podnikový sektor* (NPS), môže byť dobrým základom oboch analýz, ako aj medzinárodnej komparácie. Na základe veľmi odlišnej hustoty počtu podnikov (počet podnikov na 1 000 obyvateľov), ktorá sa dá z danej databázy kvantifikovať, sa však ukázalo, že údaje za Slovensko a iné členské štáty EÚ nie sú porovnateľné.⁵ (Podrobnejšie pozri v tabuľke 1.)

T a b u ľ k a 1

Hustota podnikov v nefinančnom podnikovom sektore SR v medzinárodnom porovnaní

	Slovensko				CZ	HU	SI	AT	FI	SE
Posledné dostupné roky	2003	2004	2005	2006	2006	2006	2004	2003	2005	2006
Počet všetkých podnikov v NPS na 1000 obyvateľov	6.9	6.6	7.8	9.8	83.4	53.9	44.6	32.1	52.9	59.9

Prameň: Vlastné spracovanie podľa databázy Eurostatu.

V dôsledku chýbajúcich údajov o živnostníkoch vzniká veľmi nepriaznivý obraz najmä o rozvinutosti MSP na Slovensku v porovnaní so štátmi EÚ. Z publikácie Eurostatu (2007) napríklad vyplýva, že hustota MSP na 1 000 obyvateľov SR dosahovala v roku 2004 najnižšiu hodnotu spomedzi sledovaných štátov EÚ (6,5 MSP na 1 000 obyvateľov), kým priemer za sledované štáty EÚ dosahoval 38,6 a za Českú republiku (najvyššia hodnota) až 86. Medzinárodné porovnanie možno teda používať len veľmi opatrne a s prihliadnutím na to, že informácie za Slovensko nie sú dostatočne porovnateľné.

1. Pozícia zahraničím kontrolovaných podnikov v nefinančnom podnikovom sektore Slovenska⁶

Aktivity ZKP sú v SR veľmi významné. V roku 2006 bol ich podiel na pridanej hodnote 40 %, na zamestnanosti⁷ 27,6 % a na hmotných investíciách 28,5 %. Priemerný podiel za 17 členských štátov (EÚ 17)⁸ dosahoval v roku 2005 (podľa

⁴ Prístup k údajom v databáze Eurostatu: Industry, trade and services – horizontal view; Structural business statistics; Special topics of structural business statistics – Foreign control of enterprises – reference year 2003 and onwards, resp. Industry, trade and services – horizontal view; Structural business statistics; Annual enterprise statistics broken down by size classes. Najnovšie údaje sú k dispozícii za rok 2006, aj to nie rovnako za všetky sledované krajiny.

⁵ Podľa informácií zo Štatistického úradu SR (ŠÚ SR) rozdiel spočíva v tom, že v súboroch za SR sú, na rozdiel od iných členských štátov EÚ, spracované len výsledky za podniky zapísané v podnikovom registri (právnické osoby) a nie sú zahrnuté údaje za živnostníkov. Eurostat napriek tomu vo svojich publikáciách (Eurostat, 2007; 2008a; 2008b) používa údaje za Slovensko spolu s údajmi za iné členské štáty EÚ a porovnáva ich bez akejkoľvek poznámky. Informáciu o tom, že údaje za SR nie sú plne porovnateľné, nemožno v databáze Eurostatu nájsť, hoci ŠÚ SR potvrdil, že Eurostat je o tejto skutočnosti informovaný.

Eurostat, 2008a) na pridanej hodnote 18,2 % a na zamestnanosti 13,0 %. Aktivity ZKP sú teda na Slovensku, aj keď berieme do úvahy chýbajúce živnostenské aktivity, vysoko nadpriemerné. Približne podobné hodnoty dosahujú ZKP v Českej republike (38 % na pridanej hodnote a 23 % na zamestnanosti – rok 2005) a v Maďarsku (44 %, resp. 19 % – rok 2006); v Slovinsku je podiel ZKP podstatne nižší (16 %, resp. 10 % – rok 2004). Pozícia ZKP je, pravda, daná aj pomerom medzi výkonnosťou domáceho podnikateľského sektora a výkonnosťou ZKP. Vysoký podiel ZKP teda nepriamo naznačuje slabšiu výkonnosť DP. Hospodárska politika jednostranne orientovaná na finančnú podporu zahraničných investorov na jednej strane, a nedostatočná podpora domácich, najmä malých a stredných podnikov na strane druhej, má na tomto vývoji zrejme značný podiel. Treba však upozorniť, že zmeny v podiele ZKP a DP odrážajú nielen zmeny v ich výkonnosti, ale aj zmeny spojené s privatizačným procesom (prechod z kategórie DP do kategórie ZKP).

Celkový prehľad o podiele ZKP v SR⁹ za roky 2003 – 2006 poskytuje tabuľka 2.

T a b u ľ k a 2

Podiel ZKP v NPS v SR a v jeho hlavných odvetviach na vybraných ekonomických veličinách v %

Podiel ZKP na	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006
	Nefinančné podniky spolu				Spracovateľský priemysel			
pridanej hodnote	32.1	44.8	44.6	40.0	55.4	62.3	63.1	62.2
zamestnanosti	21.6	26.6	28.1	27.6	34.9	41.4	44.2	43.7
hmotných investíciách	31.2	45.8	46.6	28.5	55.4	69.8	70.3	64.4
	Stavebníctvo				Nefinančné služby			
pridanej hodnote	8.1	10.2	11.4	13.8	24.5	28.8	28.0	26.6
zamestnanosti	5.1	8.3	7.7	11.2	12.8	14.5	16.2	16.1
hmotných investíciách	10.5	14.1	7.1	16.8	25.5	31.0	27.6	25.5

Prameň: Vlastné spracovanie podľa databázy Eurostatu.

⁶ V tejto i v ďalšej časti state uvádzame informácie (ak nie je uvedené inak) vždy o aktivitách segmentov podnikateľského sektora pôsobiacich v rámci *nefinančného podnikového sektora*, aj všetky podiely sú podielmi na tomto sektore; to sa týka aj ďalších uvádzaných indikátorov.

⁷ Eurostat používa na kvantifikáciu zamestnanosti pojem *number od persons employed*, t. j. celkový počet osôb pracujúcich v posudzovanej podnikateľskej jednotke vrátane pracujúcich vlastníkov, partnerov, ktorí pravidelne v nej pracujú, a neplatených rodinných príslušníkov. V tomto zmysle treba chápať nami používaný pojem *zamestnanosť*, ktorý na zjednodušenie v príspevku používame.

⁸ Priemer za Bulharsko, Cyprus, Českú republiku, Estónsko, Francúzsko, Holandsko, Litvu, Lotyšsko, Maďarsko, Portugalsko, Rakúsko, Rumunsko, Slovinsko, Španielsko, Slovensko, Švédsko a Taliansko. Predkladanie týchto informácií je zatiaľ dobrovoľne, až od referenčného roka 2007 plánuje Eurostat získať údaje za všetky členské štáty EÚ.

⁹ Databáza Eurostatu poskytuje detailné členenie podľa odvetví, kompletné údaje sa v nej však spoľahlivo nachádzajú skôr za kategórie odvetví, ale aj medzi nimi nie sú všetky údaje k dispozícii. Za Slovensko napríklad chýbajú údaje za ťažobný priemysel a za výrobu a rozvod elektriny, plynu a vody.

Celkove možno odhadnúť, že ZKP v NPS sa v roku 2006 podieľali zhruba 12 % na celkovej zamestnanosti v národnom hospodárstve a 16 % na hrubom domácom produkte (HDP); obdobný podiel za domáce podniky dosiahol 33 % na zamestnanosti a 24 % na HDP. Vplyv ZKP na ekonomiku, pravda, umocňujú väzby na domáce dodávateľské a subdodávateľské podniky, ale len v obmedzenej miere, pretože exportne orientované ZKP majú predovšetkým silné väzby na dovoz. Podľa prepočtov na báze input-output analýzy v roku 2000 (Lábaj, Lupáčik a Rumpelová, 2008) až 68 % celkového dovozu bolo potrebných pre vývoz, v roku 2005 to bolo až 71 % (podľa predbežných prepočtov M. Lábaja). Z osobitných analýz vyplýva, že rozsah pozitívnych efektov *spillovers* zahraničných investorov na domáce podniky je značne obmedzený (Ferenčíková a Fifeková, 2008).

Zahraničím kontrolované podniky sa najväčšmi angažujú v spracovateľskom priemysle SR, v ktorom vytvárali v roku 2006 až 62,2 % pridanej hodnoty, podieľali sa 43,7 % na zamestnanosti a zabezpečili 64,4 % hmotných investícií. Podiel ZKP na aktivitách spracovateľského priemyslu je, pravda, spomedzi jednotlivých odvetví najvyšší aj v priemere za sledované členské štáty EÚ (v roku 2005 priemer EÚ 17 dosahoval 28,2 % podiel na pridanej hodnote a 21,2 % podiel na zamestnanosti), jeho dosiahnutá úroveň je však podstatne nižšia ako na Slovensku. V ostatných segmentoch nefinančného podnikového sektora SR, ako vidieť v tabuľke 2, sa ZKP angažujú v podstatne menšom rozsahu.

Dominantnú pozíciu spracovateľského priemyslu v štruktúre aktivít ZKP preukazuje vysoký podiel tohto sektora na pridanej hodnote vytvorenej ZKP (60 %), ako aj na celkovej zamestnanosti v ZKP (68 %), služby majú relatívne nízky podiel (26 % na pridanej hodnote a 27 % na zamestnanosti). Aktivity DP sa, naopak, rozvíjajú najmä v službách (pozri tab. 3).

T a b u ľ k a 3

Diferencie v štruktúre pridanej hodnoty a zamestnanosti v ZKP a v DP v roku 2006

	Podiel odvetví			
	na pridanej hodnote		na zamestnanosti	
	v ZKP	v DP	v ZKP	v DP
Spracovateľský priemysel	59.8	24.2	67.8	33.4
Ťažba, výroba a rozvod elektriny, plynu a vody	11.5	18.8	3.2	5.6
Stavebníctvo	1.9	7.9	3.0	9.2
Služby spolu	26.8	49.1	26.0	51.8
v tom				
nehnutelnosti, prenájom a obchodné služby	4.8	15.1	5.7	14.0
doprava, skladovanie a telekomunikácie a pošty	9.9	11.1	5.1	12.9
obchod, prenájom, opravy, hotely a reštaurácie	12.1	23.0	15.2	24.9

Prameň: Vlastné spracovanie podľa databázy Eurostatu.

V niektorých odvetviach spracovateľského priemyslu dosahovali ZKP v roku 2006 viac ako polovičný podiel na pridanej hodnote vytvorenej v danom odvetví, a to vo výrobe dopravných prostriedkov (88 %), vo výrobe kovových výrobkov (71 %), vo výrobe elektrických a optických zariadení (70 %), vo výrobe nekovových výrobkov (64 %), vo výrobe chemických výrobkov (54 %) a vo výrobe strojov a zariadení i. n. (51 %); DP takýto nadpolovičný podiel vykazovali vo výrobe celulózy a papiera (74 %), v spracúvaní dreva (61 %), v textilnej a odevnej výrobe (60 %), vo výrobe potravín (57 %), vo výrobe výrobkov z gumených a plastových (54 %) a vo výrobe i. n. (52 %).

Od zahraničných investorov sa najmä v postsocialistických krajinách očakáva, že prispejú k prekonávaniu ich technologického zaostávania. Zistovali sme preto, v akej miere ZKP spĺňajú tieto očakávania. Základné informácie o štruktúre aktivít ZKP a domácich podnikov v spracovateľskom priemysle podľa technologických skupín uvádzame v tabuľke 4. Na základe nich možno konštatovať:

- Pôsobenie ZKP na Slovensku sa koncentruje (podľa údajov za rok 2005) najmä do odvetví založených na stredne vysokých a stredne nízkych technológiách, v odvetviach založených na vysokých technológiách zostáva zatiaľ ich angažovanosť minimálna. Zhruba obdobná situácia je aj v Českej republike, kým v Maďarsku, a najmä v Slovinsku sa ZKP orientujú vo veľkej miere aj na vysoké technológie.

- Domáce podniky sa na Slovensku, aj v ČR, vo väčšom rozsahu venujú odvetviam zaradených medzi stredne nízke a nízke technológie, kým v Maďarsku sa popri ZKP presadzujú v oblasti vysokých technológií aj domáce podniky.

- Vo vyspelých ekonomikách je pozícia ZKP a DP v jednotlivých technologických skupinách pomerne rôznorodá. Kým v Rakúsku a vo Švédsku vo vysokých technológiách dominujú najmä ZKP, vo Fínsku sa v tomto segmente viac ako ZKP angažujú domáce podniky.

Pre ZKP je charakteristické, že dosahujú vyššiu úroveň *produktivity práce* v porovnaní s domácimi podnikmi – ich priemerná produktivita práce v nefinančnom podnikovom sektore EÚ 17 v roku 2005 dosahovala 51 800 eur, kým za domáce podniky iba 35 000 eur, t. j. produktivita práce ZKP tvorila 1,5-násobok produktivity DP. Na Slovensku sú tieto rozdiely výraznejšie – ZKP v nefinančnom sektore dosahovali v roku 2006 až 1,7-násobok produktivity práce DP, v prechádzajúcich rokoch dokonca viac ako dvojnásobok (pozri tab. 5).

Zahraničím kontrolované podniky dosahujú, ako vyplýva z údajov v tabuľke 5, aj vyššie priemerné osobné náklady – rozdiely medzi ZKP a DP v osobných nákladoch na zamestnanca však zďaleka nezodpovedajú rozdielom v ich produktivite práce. Relatívne porovnateľné miery zisku medzi ZKP a DP na Slovensku zodpovedajú celkovým tendenciám v sledovaných štátoch EÚ.

Tabuľka 4

**Podiel jednotlivých technologických skupín na ekonomických veličinách
spracovateľského priemyslu za ZKP, DP a spolu za všetky podniky (T), 2005,¹ v %**

	Slovensko			Česká republika			Maďarsko			Slovinsko (2004)			Rakúsko (2003)			Fínsko			Švédsko		
	ZKP	DP	T	ZKP	DP	T	ZKP	DP	T	ZKP	DP	T	ZKP	DP	T	ZKP	DP	T	ZKP	DP	T
	Podiel na pridanej hodnote v spracovateľskom priemysle																				
VT	5.4	6.6	5.8	8.3	5.3	6.8	20.9	18.9	20.0	30.9	10.9	15.6	23.4	5.5	10.5	12.3	26.4	23.6	27.3	18.6	22.1
SVT	32.5	26.0	30.1	42.5	28.5	35.5	46.0	17.3	33.1	26.8	26.3	26.4	40.7	24.7	29.1	44.0	16.4	21.8	38.1	26.3	31.1
SNT	44.0	32.4	39.7	28.5	34.7	31.6	15.0	34.7	23.8	28.0	28.7	28.5	17.2	32.8	28.5	25.8	24.9	25.1	14.4	25.2	20.8
NT	18.2	34.9	24.3	20.7	31.5	26.1	18.2	29.2	23.1	14.3	34.1	29.4	18.7	37.0	31.9	17.8	32.4	29.5	20.2	30.0	26.0
	Podiel na zamestnanosti v spracovateľskom priemysle																				
VT	7.6	5.0	6.2	10.3	5.1	6.9	21.2	8.1	12.5	15.4	6.8	8.2	20.4	5.2	8.5	10.1	14.7	13.9	12.9	10.8	11.5
SVT	39.7	24.2	31.1	43.8	24.8	31.4	39.9	18.4	25.6	32.8	22.9	24.4	41.3	21.4	25.7	41.0	20.0	24.0	43.9	26.9	32.3
SNT	27.4	26.6	26.9	26.1	30.3	28.9	16.2	23.6	21.1	28.8	26.4	26.8	19.3	29.1	26.9	28.6	25.1	25.7	17.7	25.9	23.3
NT	25.4	44.2	35.9	19.8	39.8	32.8	22.7	50.0	40.9	23.0	43.9	40.7	19.0	44.3	38.8	20.3	40.1	36.4	25.4	36.3	32.9

¹Rok, za ktorý sú kompletne údaje podľa technologických skupín k dispozícii za viaceré krajiny.

Výsvetlivky:

VT – vysoké technológie (OKEČ 24,4; 30; 32; 33; 35,3).

SVT – stredne vysoké technológie (OKEČ 24 (bez 24,4); 29; 31; 34; 35,2; 35,4; 35,5).

SNT – stredne nízke technológie (OKEČ 23; 25 – 28; 35,1).

NT – nízke technológie (OKEČ 15 – 22; 36; 37).

Prameň: Vlastné spracovanie podľa databázy Eurostatu.

Tabuľka 5

Porovnanie vybraných výkonnostných indikátorov za ZKP a DP

		Produktivita práce ¹				Osobné náklady/zam. ²				Miera zisku v % ³			
		2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006
Nefinančný podnikový sektor spolu	ZKP	18.3	24.8	25.8	27.1	7.7	8.6	9.6	10.7	9.3	12.5	11.7	10.6
	DP	10.6	11.1	12.5	15.6	5.8	6.5	7.2	7.8	6.2	9.2	9.3	11.3
	pomer	1.7	2.2	2.1	1.7	1.3	1.3	1.3	1.4	1.5	1.4	1.3	0.9
Spracovateľský priemysel	ZKP	17.3	20.0	20.7	24.0	7.5	8.1	9.1	10.0	9.3	10.6	9.7	9.2
	DP	7.5	8.5	9.6	11.3	5.4	6.0	6.6	7.4	6.2	6.9	7.3	8.0
	pomer	2.3	2.3	2.2	2.1	1.4	1.3	1.4	1.4	1.5	1.5	1.3	1.2
Stavebníctvo	ZKP	12.1	11.6	17.4	16.8	8.0	8.1	9.8	11.3	8.9	6.1	8.6	5.2
	DP	7.4	9.3	11.3	13.3	5.3	6.1	6.5	7.4	6.0	7.4	8.7	9.4
	pomer	1.6	1.3	1.5	1.3	1.5	1.3	1.5	1.5	1.5	0.8	1.0	0.6
Služby spolu	ZKP	21.7	26.8	25.5	28.0	8.5	9.6	10.5	11.9	9.5	10.9	9.5	9.4
	DP	9.8	11.2	12.7	14.8	5.8	6.6	7.4	7.8	7.1	7.8	7.9	9.7
	pomer	2.2	2.4	2.0	1.9	1.5	1.5	1.4	1.5	1.3	1.4	1.2	1.0

¹ Produktivita práce: pridaná hodnota na 1 zamestnaného v 1 000 eur.

² Osobné náklady na 1 zamestnaného v 1 000 eur.

³ Hrubý prevádzkový prebytok/obrat x 100.

Prameň: Vlastné spracovanie podľa databázy Eurostatu.

Napríklad v roku 2005 až v 9 členských štátoch (zo 17 sledovaných) dosahovali DP vyššie miery zisku ako ZKP (podľa Eurostat, 2008a). Ako sa upozorňuje v citovanej publikácii Eurostatu, jedným z faktorov, ktorý môže do istej miery skresliť reálnu mieru zisku ZKP, sú transferové ceny, ktoré sa používajú, ak pobočka zahraničnej firmy je časťou transnacionálnej korporácie.

Zaostávanie DP za ZKP v produktivite práce, osobitne v spracovateľskom priemysle, vo výraznej miere ovplyvňuje ich konkurenčnú schopnosť. Prekonávanie tohto problému je naliehavé najmä v súčasnom období. Východiskom zo súčasnej hospodárskej krízy budú predovšetkým nové riešenia technologického i netechnologického charakteru, ktoré umožnia firmám, ktoré ich uskutočnia, získať najväčší podiel na obnovujúcom sa a štruktúrne meniacom sa pokrízovom agregátom dopytu. Vo výhode budú hlavne firmy, ktoré novosťou svojich produktov, ich kvalitou i cenou dokážu iniciovať nový špecifický dopyt. Kvalitatívne štruktúrne zmeny na základe inovačných aktivít by sa teda mali stať imanentnou súčasťou podnikateľských aktivít domácich podnikov. Úlohou štátu je uľahčiť podnikom ich náročné úlohy: sprístupniť im financie, nové poznatky, vysokovzdelaných pracovníkov, informácie, poradenské služby a poskytnúť im efektívne fungujúce podnikateľské prostredie.¹⁰

Výkonnostné ukazovatele v slovenskom spracovateľskom priemysle podľa technologických skupín vypovedajú o celkovej slabosti segmentu vysokých technológií obhospodarovaného ZKP, ktoré nedosahujú ani priemernú úroveň spracovateľského priemyslu. V tomto smere lepšie relatívne výsledky dosahujú domáce podniky. Pri porovnaní s inými ekonomikami treba, pravda, konštatovať, že tak ZKP, ako aj domáce podniky v SR výrazne zaostávajú nielen v tomto segmente, ale aj v ďalších technologických skupinách v úrovni produktivity práce a v úrovni osobných nákladov na zamestnanca. Najpriaznivejšie výkonnostné parametre dosahujú u nás ZKP v segmente stredne nízkych technológií. Obdobná situácia je aj v Českej republike. Bližšie pozri tabuľku 6.

V posledných rokoch sa situácia v tomto sektore, pravda, značne mení. Nové zahraničné investície v elektrotechnickom priemysle dynamicky zvýšili výrobu a vývoz vo VT odvetviach (vývoz sa zvýšil oproti roku 2005 o 155 %). Produktivita práce v eurách zase rastie aj vďaka priaznivejšiemu kurzu SKK/EUR.

¹⁰ Na podporu inovačného procesu v podnikoch vláda prijala viacero opatrení. Patrí medzi ne zákon o stimuloch pre výskum a vývoj (VaV), ktorý umožňuje poskytovanie štátnej pomoci pre VaV vykonávaný *podnikateľmi* vo forme dotácie, ako aj úľavy na dani z príjmu, predpokladaná realokácia finančných prostriedkov APPV a OP Výskum a vývoj v prospech aplikovaného VaV a inovácie v podnikoch, podpora transferu inovatívnych technológií, vzniku klastrov a zapájanie slovenských podnikateľov do medzinárodných klastrov a programov EK, podpora infraštruktúry širokopásmového prístupu a podpora niektorých vzdelávacích aktivít. Prioritná orientácia na aplikovaný výskum na úkor základného výskumu by sa, pravda, nemala stať dlhodobým programom, pretože bez základného výskumu stráca aplikovaný výskum svoju základňu.

Tabuľka 6

Porovnanie vybraných indikátorov za ZKP a DP podľa technologických skupín spracovateľského priemyslu, 2005

	Slovensko		ČR		Maďarsko		Slovinsko (2004)		Rakúsko (2003)		Fínsko		Švédsko	
	ZKP	D	ZKP	D	ZKP	D	ZKP	D	ZKP	D	ZKP	D	ZKP	D
	Pridaná hodnota na zamestnanca v 1 000 eur													
T	20.7	9.6	24.3	12.8	34.9	14.2	37.8	21.8	78.0	55.9	76.1	74.1	81.2	55.5
VT	14.7	12.6	19.6	13.3	34.4	33.2	75.6	34.7	89.6	58.5	92.9	132.6	171.5	95.3
SVT	16.9	10.3	23.5	14.7	40.3	13.4	30.8	25.1	76.7	64.5	81.8	60.6	70.4	54.1
SNT	33.3	11.7	26.5	14.6	32.3	20.9	36.7	23.7	69.6	63.1	68.7	73.5	66.2	53.8
NT	14.8	7.6	25.4	10.1	28.0	8.3	23.5	17.0	76.7	46.7	66.8	59.8	64.5	45.8
	Osobné náklady na zamestnanca v 1 000 eur													
T	9.1	6.6	11.4	7.5	14.2	7.6	19.3	15.7	50.0	36.3	44.4	42.0	53.1	45.5
VT	8.1	7.8	11.4	8.3	13.5	11.5	30.6	21.9	61.8	37.9	44.3	54.5	63.6	63.5
SVT	8.6	7.5	11.4	8.7	14.0	9.1	17.1	17.0	49.1	42.8	47.1	42.6	55.1	48.6
SNT	11.6	7.4	11.6	7.9	15.6	9.3	18.0	15.5	46.2	40.4	42.2	39.1	48.9	42.5
NT	7.3	5.5	10.9	6.2	14.1	5.7	16.4	13.9	43.1	30.4	41.9	39.0	46.9	39.9
	Miera zisku v % (hrubý prevádzkový prebytok/obrat)													
T	9.7	7.3	11.3	10.1	12.1	11.0	13.9	9.5	10.9	11.8	11.8	10.4	12.6	7.3
VT	4.2	12.7	5.2	12.4	8.6	19.5	31.7	14.0	11.2	13.0	19.5	10.8	8.4	5.1
SVT	7.1	6.4	10.6	11.6	15.3	7.8	8.3	10.2	9.5	11.5	11.0	8.5	12.1	7.3
SNT	13.9	9.3	13.8	10.4	12.6	12.1	16.5	12.4	11.0	12.4	11.0	12.6	13.0	6.9
NT	10.0	5.7	14.5	8.6	10.3	7.2	6.7	6.0	14.4	11.4	11.0	9.1	15.2	8.1

Vysvetlivky: Pozri tabuľku 4.

Prameň: Vlastné spracovanie podľa databázy Eurostatu.

2. Miesto malého a stredného podnikania v ekonomike Slovenska

V súlade s Lisabonskou stratégiou pre rast a zamestnanosť venuje Európska únia rozvoju MSP neustále mimoriadnu pozornosť. Najmä posledná iniciatíva *Najskôr myslieť v malom – Iniciatíva Small Business Act pre Európu* (Commission of the European Communities, 2008a) zdôraznila kľúčovú úlohu MSP v ekonomike EÚ a jednoznačne sformulovala hlavné zásady implementácie politik na úrovni EÚ i členských štátov.¹¹ V rámci vytvárania predpokladov na prekonávanie súčasnej hospodárskej krízy sa finančná podpora MSP a nevyhnutnosť odstránenie bariér na ich rozvoj začlenila i do Európskeho plánu hospodárskej obnovy (Commission of the European Communities, 2008b).

Malému a strednému podnikaniu sa, prirodzene, aj vo vládnych dokumentoch na Slovensku venuje primeraná pozornosť. Jeho miesto v ekonomike však nie je dosť presne zdokumentované. V Správe o stave malého a stredného podnikania v Slovenskej republike v roku 2007¹² sa napríklad hneď v úvode píše: „Malé a stredné podniky poskytujú pracovné príležitosti viac ako dvom tretinám aktívnej pracovnej sily a produkujú približne polovicu hrubého domáceho produktu.“ Oba údaje sú v podstate nesprávne, a navyše vychádzajú z celkom rozdielnych základov. V prvom prípade ide o podiel malých a stredných právnických osôb (podnikov a neziskových inštitúcií) a živnostníkov na celkovej zamestnanosti SR, kým v druhom prípade ide o podiel malého a stredného podnikania na pridanej hodnote v nefinančných korporáciách (vrátane kvázikorporácií), čo zďaleka nezodpovedá ich podielu na hrubom domácom produkte.¹³ Nejde nám, samozrejme,

-
- ¹¹ 1. Vytvoriť prostredie, v ktorom môžu podnikatelia a rodinné podniky rásť a byť odmeňovaní za svoje podnikateľské úsilie.
 2. Zabezpečiť, aby čestní podnikatelia, ktorí zbankrotovali, mohli rýchlo dostať druhú šancu.
 3. Vytvárať pravidlá podľa zásady „Najskôr myslieť v malom“.
 4. Zariadiť, aby orgány verejnej správy reagovali na potreby MSP.
 5. Prispôsobiť nástroje verejnej politiky potrebám MSP: uľahčiť MSP účasť na verejnom obstarávaní a lepšie využiť prostriedky štátnej pomoci pre MSP.
 6. Uľahčiť MSP prístup k financiám a vytvoriť právne a podnikateľské prostredie, ktoré bude podporovať včasné úhrady obchodných transakcií.
 7. Nabádať MSP na lepšie využívanie príležitostí, ktoré ponúka jednotný trh.
 8. Podporovať zvyšovanie zručností v MSP a všetky formy inovácií.
 9. Umožniť MSP premieňať environmentálne výzvy na príležitosti.
 10. Povzbudzovať a podporovať MSP tak, aby mohli ťažiť z rastúcich trhov.

¹² Príloha 2 k materiálu *Správa o stave podnikateľského prostredia v Slovenskej republike s návrhmi na jeho zlepšovanie (2008)*, ktorý prerokovala vláda SR 14. 1. 2009.

¹³ Takéto rozporné informácie sa v podstate objavujú bez patričného vysvetlenia v celej správe. V grafoch na s. 66 sa napríklad charakterizuje podiel MSP na hrubej produkcii, pridanej hodnote a na zisku pred zdanením bez toho, aby sa upozornilo, že tu nejde o podiel MSP v celej ekonomike, ale o ich podiel na nefinančných korporáciách. Nepochopiteľné sú aj informácie uvedené v tabuľke 3, v ktorej sa uvádza porovnanie veľkostnej štruktúry podnikov v EÚ 27 a na Slovensku. Podiel jednotlivých veľkostných skupín na zamestnanosti sa tu za EÚ 27 vykazuje v pomere k nefinančnému podnikovému sektoru, kým za Slovensku ako pomer jednotlivých veľkostných skupín, nie podnikov, ale všetkých subjektov v pomere k celkovej zamestnanosti.

o spochybňovanie kompetentnosti autorov citovanej správy, ale o reálne ohodnotenie pozície MSP na Slovensku.

Základný problém vidíme v nedôslednej identifikácii jednotlivých informácií, ktoré ŠÚ SR poskytuje podľa veľkostnej štruktúry subjektov a tým aj o MSP. Tieto informácie sa zakladajú na rôznej východiskovej báze a zahrňujú rôzne skupiny subjektov. K omylom vedie najmä to, že tieto prehľady (v štatistických ročenkách alebo v štatistických správach o základných vývojových tendenciách v hospodárstve SR za príslušné roky) sú vždy označené „podľa veľkostnej štruktúry podnikov,“ a to napriek tomu, že údaje v niektorých prípadoch nezahrňujú len podniky,¹⁴ ale aj neziskové inštitúcie.¹⁵

Slovenská štatistika celkove zverejňuje tri druhy informácií o veľkostnej štruktúre subjektov v ekonomike (na rozdiel od informácií o ZKP, ktoré nezverejňuje vôbec napriek tomu, že štatistické údaje Eurostatu poskytuje).

1. Za celú ekonomiku sú podľa veľkostnej štruktúry¹⁶ k dispozícii údaje o zamestnanosti a o priemerných hrubých mesačných mzdách. Zahrňujú právnické osoby, ktoré vykonávajú sústavnú činnosť na dosiahnutie zisku (podniky), ako aj neziskové inštitúcie i fyzické osoby – podnikateľov.¹⁷ Tieto údaje síce umožňujú zistiť, aký je podiel rôznych veľkých skupín subjektov v ekonomike, ale sú nepoužiteľné na identifikáciu pozície malého a stredného podnikania v ekonomike. Zmyslom analýzy MSP je, podľa nášho názoru, zistiť, ako sa malé a stredné podniky dokážu uplatniť na trhu a medzi také patria len ziskovo orientované subjekty (podniky a živnostníci – podnikatelia).

2. Druhú skupinu informácií podľa veľkosti podnikov tvoria údaje o pridanej hodnote, hrubej produkcii, vytvorenom zisku a tvorbe hrubého fixného kapitálu za *nefinančné korporácie*, t. j. nezahrňujú údaje za finančné korporácie, netrhové služby a imputovanú produkciu. Tento agregát sa obsahovo najviac približuje k agregátu, ktorý sleduje Eurostat vo forme *nefinančného podnikového sektora*.¹⁸ Agregát, ktorý zverejňuje ŠÚ SR, sa odlišuje od agregátu Eurostatu najmä vo dvoch smeroch: zahrňuje aj pôdohospodárske odvetvia a nezahrňuje živnostníkov

¹⁴ „Podniky sú právnické osoby, ktoré vykonávajú sústavnú činnosť s cieľom dosahovať zisk. Patria sem korporácie (podniky vo vlastníctve skupiny subjektov, ako napr. akciové spoločnosti, družstvá, spoločnosti s ručením obmedzeným a pod.) a kvázikorporácie (podniky vo vlastníctve jedného subjektu).“ Podľa definície uvedenej v štatistických ročenkách SR.

¹⁵ Rozpočtové organizácie, príspevkové organizácie, ktorých tržby z činnosti nepresahujú 50 % vykazovaných nákladov, občianske združenia, spolky a kluby, politické strany, cirkvi a iné.

¹⁶ Veľkostné skupiny sa charakterizujú podľa počtu pracovníkov. Eurostat rozoznáva: mikropodniky (1 – 9 osôb), malé podniky (10 – 49 osôb), stredné podniky (50 – 249 osôb) a veľké podniky (250 a viac pracovníkov). V našej analýze sme mikropodniky a malé podniky zlúčili do jednej kategórie – malé podniky (1 – 49 osôb).

¹⁷ Živnostníci, osoby so slobodným povoláním a samostatne hospodáriaci roľníci.

¹⁸ *Non-financial business economy*.

(len právnické osoby). Pokiaľ ide o jednotlivé údaje, za nefinančné korporácie nie sú dostupné údaje o počte zamestnancov. Za dôležité však treba považovať aj to, že informácie o nefinančných korporáciách podľa veľkostnej štruktúry získava ŠÚ SR z národných účtov, kým informácie za podnikový nefinančný sektor sledovaný Eurostatom sa vytvárajú na základe podnikových údajov.

3. Tretiu skupinu tvoria informácie za vybrané odvetvia, a to za priemysel, stavebníctvo, veľkoobchod, inú pozemnú dopravu a odvetvie nehnuteľností, prenájom, obchodné činnosti a ostatné služby. Sledujú sa tu najmä tržby za vlastné výkony a tovar (príp. stavebná produkcia), priemerný evidenčný počet zamestnancov a priemerná mesačná mzda. Tu zase chýbajú údaje o pridanej hodnote, ako veľmi dôležitý ukazovateľ výkonnosti MSP.

Za osobitne dôležitú považujeme komparáciu pozíciu MSP u nás v porovnaní s ostatnými členskými štátmi EÚ, resp. s priemerom EÚ 27. Eurostat sleduje MSP, tak ako ZKP a DP, v rámci agregátu *podnikový nefinančný sektor*. Štatistický úrad SR, pravda, poskytuje do databázy Eurostatu príslušné údaje, pre slovenských užívateľov ich však v tej forme, ako ich možno nájsť v databáze Eurostatu, nezverejňuje. Navyše, ako sme už spomenuli, údaje v tejto databáze nie sú kompletne, pretože ŠÚ SR nemá v dispozícii príslušné údaje o živnostníkoch.

Celkove teda možno konštatovať, že informácie, ktoré zverejňuje slovenská štatistika o MSP, sú veľmi heterogénne a celkovo nekompletné. V nasledujúcej analýze sa pokúsime obraz o pozícii MSP na Slovensku vytvoriť na základe databázy Eurostatu. Pre porovnateľnosť údajov za Slovensko s EÚ 27 sme odhadom dopočítali zamestnanosť aj pridanú hodnotu za živnostníkov.¹⁹ Celkový obraz o pozícii MSP v SR v rámci NPS poskytuje tabuľka 7.

Pozícia MSP je na Slovensku v podstate na rovnakej relatívnej úrovni ako v priemere za EÚ 27 a dosahuje (po dopočítaní o živnostníkov) zhruba 57 % na pridanej hodnote a 67 % na zamestnanosti (v rámci NPS). Jeho pozíciu v rámci celej ekonomiky možno za rok 2006 odhadnúť na 28 %, pokiaľ ide o podiel na hrubom domácom produkte, a na 40 % v prípade celkovej zamestnanosti. Porovnanie s EÚ 27 uvádzame v tabuľke 8.

Aj v tomto smere (alternatíva) možno pomery na Slovensku považovať za porovnateľné s priemerom EÚ 27. Priaznivo možno hodnotiť rastúci podiel MSP v ekonomike SR, a to tak podľa údajov v tabuľke 7, ako aj podľa údajov v tabuľke 8. Naopak, podiel veľkých podnikov (v rámci NPS) má skôr tendenciu klesať.

¹⁹ Základ výpočtu zamestnanosti za živnostníkov tvoria údaje o počtoch pracovníkoch v tomto segmente zverejnené každoročne ŠÚ SR za jednotlivé odvetvia v štatistických správach o základných vývojových tendenciách v hospodárstve SR, údaje o pridanej hodnote sme získali ako súčin počtu pracovníkov a produktivity práce za malé podniky, zníženej o 20 %.

T a b u ľ k a 7

Podiel MSP a veľkých podnikov na pridanej hodnote a zamestnanosti v NPS SR a EÚ 27 (%)

		Pridaná hodnota					Zamestnanosť				
		2002	2003	2004	2005	2006	2002	2003	2004	2005	2006
MSP spolu	EÚ 27	:	:	56.7	57.7	57.9	:	:	66.9	67.1	67.4
bez živnostníkov	SR	43.1	41.7	42.4	44.5	46.6	48.4	49.3	51.2	54.0	55.7
vrátane živnostníkov ¹	SR	54.4	52.2	52.7	54.8	56.6	61.2	61.3	62.9	65.5	66.8
v tom											
malé podniky	EÚ 27	:	:	38.8	39.9	39.9	:	:	50.1	50.2	50.4
bez živnostníkov	SR	24.4	24.1	25.0	26.0	28.2	25.8	27.4	28.8	30.5	32.8
vrátane živnostníkov ¹	SR	39.4	37.7	38.5	39.8	41.6	44.2	44.6	45.8	47.9	49.6
stredné podniky	EÚ 27	:	:	17.9	17.8	18.0	:	:	16.8	16.8	17.0
bez úpravy o živnostníkov	SR	18.7	17.6	17.3	18.5	18.4	22.5	21.9	22.5	23.4	22.9
po úprave o živnostníkov	SR	15.0	14.4	14.2	15.0	15.0	17.0	16.7	17.1	17.6	17.2
Veľké podniky	EÚ 27	:	:	43.3	42.3	42.1	:	:	33.1	32.9	32.6
bez úpravy o živnostníkov	SR	56.9	58.3	57.6	55.5	53.4	51.6	50.7	48.8	46.0	44.3
po úprave o živnostníkov	SR	45.6	47.8	47.3	45.2	43.4	38.8	38.7	37.1	34.5	33.2

¹ Odhad.

Prameň: Vlastné spracovanie podľa databázy Eurostatu; úprava o živnostníkov na báze odhadovaného prepočtu.

T a b u ľ k a 8

Podzia MSP (pôsobiacich v rámci NPS) v ekonomike SR a EÚ 27 (%)

		Podiel na hrubom domácom produkte				Podiel na celkovej zamestnanosti			
		2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006
MSP	EÚ 27	:	27.2	27.9	28.3	:	38.9	39.2	39.7
MSP ¹	SR	23.9	24.9	26.4	28.2	35.1	36.0	39.0	40.2
Veľké podniky	EÚ 27	:	20.8	20.5	20.6	:	19.3	19.3	19.2
Veľké podniky	SR	21.9	22.4	21.8	21.6	22.1	21.2	20.5	20.0

¹ Po úprave o živnostníkov.

Prameň: Vlastné spracovanie podľa databázy Eurostatu; úprava o živnostníkov na báze odhadovaného prepočtu.

Produktivita práce MSP bola na Slovensku v rokoch 2004 – 2006 zhruba o 30 % nižšia ako vo veľkých podnikoch, v priemere za EÚ 27 bola táto diferenciacia vyššia, zhruba 35 %.

Z porovnávania úrovne produktivity práce v jednotlivých veľkostných skupinách NPS, vyplývajú isté diferencie medzi SR a priemerom EÚ 27:

- Malé podniky SR sa úrovňou produktivity práce viac približujú k priemeru NPS ako v priemere za EÚ 27, čo je spojené zrejme s tým, že malé podniky na Slovensku, na rozdiel od EÚ 27, nezahŕňujú najmenších podnikateľov – živnostníkov.

- Stredne veľké podniky sa na Slovensku pohybujú výrazne pod úrovňou produktivity práce v NPS, kým v EÚ 27 prekračujú tento priemer. Keď berieme do úvahy aj údaje v tabuľke 7 – nižší podiel stredne veľkých podnikov na pridanej hodnote v NPS (po odhadovanom započítaní živnostníkov medzi malé podniky) v porovnaní s priemerom EÚ 27 – je zrejme, že segment stredných podnikov má na Slovensku slabšiu pozíciu ako v EÚ 27 (pozri tab. 9).

T a b u ľ k a 9

Produktivita práce v jednotlivých veľkostných skupinách (bez živnostníkov) NPS v ekonomike SR a EÚ 27 (%)

	Slovensko			EÚ 27			Slovensko			EÚ 27		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2004	2005	2006
	Produktivita práce ¹						Produktivita práce v NPS spolu = 100					
NPS spolu	14.7	16.3	18.8	40.8	42.3	44.0	100	100	100	100	100	100
Malé podniky	12.8	13.9	16.1	31.6	33.6	34.8	87	85	86	77	79	79
Stredné podniky	11.4	12.8	15.1	43.6	44.7	46.7	77	79	80	107	106	106
Veľké podniky	17.4	19.6	22.6	53.4	54.4	56.8	118	121	121	131	129	129
MSP spolu	12.2	13.4	15.7	34.6	36.4	37.8	83	82	84	85	86	86

¹ Pridaná hodnota na zamestnanca v 1 000 eur.

Prameň: Vlastné spracovanie podľa databázy Eurostatu.

V jednotlivých odvetviach je pozícia MSP (bez živnostníkov) pomerne diferencovaná (tab. 10). Najmenší podiel majú MSP v priemysle, podstatne väčší v stavebníctve, v obchode, v hoteloch a reštauráciách, ako aj v odvetví nehnuteľností a obchodných služieb. Vzhľadom na to, že v jednotlivých odvetviach sme údaje za MSP nedoplnili o odhad za živnostníkov, porovnanie medzi SR a EÚ 27 treba považovať len za hrubú orientáciu. Napriek tomu možno zistiť, že v niektorých odvetviach služieb má segment MSP na Slovensku podstatne väčšiu váhu ako v priemere za EÚ 27. Nepovažujeme to za prednosť, ale skôr za istý prejav nedostatočnej rozvinutosti sektora služieb na Slovensku a jednostrannej orientácie väčších podnikov, a najmä ZKP na spracovateľský priemysel.

T a b u ľ k a 10

Pozícia MSP v jednotlivých odvetviach SR¹ a EÚ 27 (%)

		Pridaná hodnota					Zamestnanosť				
		2002	2003	2004	2005	2006	2002	2003	2004	2005	2006
Nefinančný podnikový sektor spolu	EÚ 27	:	:	56.7	57.7	57.9	:	:	66.9	67.1	67.4
	SR	43.1	41.7	42.4	44.5	46.6	48.4	49.3	51.2	54.0	55.7
Priemysel	EÚ 27	:	:	41.5	42.3	42.5	:	:	56.6	57.1	57.2
	SR	25.5	25.0	24.9	25.9	27.1	36.7	36.7	38.1	40.2	42.1
Stavebníctvo	EÚ 27	:	:	82.5	83.0	82.8	:	:	88.2	88.1	88.0
	SR	77.6	73.6	75.2	74.6	76.5	76.4	78.4	78.6	81.5	80.3
Obchod	EÚ 27	:	:	69.9	69.6	69.5	:	:	73.7	73.1	73.4
	SR	80.4	83.5	78.7	83.8	83.3	74.5	73.1	72.7	75.7	75.5
Hotely a reštaurácie	EÚ 27	:	:	75.8	76.2	76.5	:	:	82.3	82.3	82.4
	SR	85.6	86.7	91.7	90.9	92.0	84.9	86.3	89.2	87.7	88.0
Doprava, skladovanie, telekomunikácie	EÚ 27	:	:	32.7	34.1	34.5	:	:	45.8	46.7	47.4
	SR	16.9	20.2	18.2	20.8	23.2	15.1	18.8	20.1	20.4	25.0
Nehuteľností, obchodné služby	EÚ 27	:	:	71.3	72.1	71.5	:	:	67.4	67.3	67.0
	SR	90.1	89.1	91.2	90.0	87.4	81.9	84.9	86.7	84.5	83.8

¹ V SR bez živnostníkov.

Prameň: Vlastné spracovanie podľa databázy Eurostatu.

Zhrnutie

Podnikateľský sektor, jeho jednotlivé segmenty a ich schopnosť stále nachádzať a efektívne využívať nové príležitosti na podnikanie sú rozhodujúce pre konkurenčnú schopnosť ekonomiky. V tomto smere oveľa tvrdšie podmienky nastolilo súčasné obmedzenie globálneho dopytu a s tým spojená zvyšujúca sa náročnosť na adaptáciu na novo sa utvárajúce vzťahy vo svetovej ekonomike. Domnievame sa, že nemáme dostatočne identifikovanú štruktúru podnikateľského sektora, aby sa mohli uplatňovať na mieru šité hospodárskopolitické opatrenia pre ten-ktorý segment podnikateľského sektora a do istej miery aj ex ante odhadnúť ich účinky na ekonomiku. Cieľom príspevku bolo práve získať do istej miery reálny obraz o jednotlivých segmentoch podnikateľského sektora.

Problematicku sme sledovali v dvoch rovinách: zahraničím kontrolované podniky (ZKP) verzus národne kontrolované podniky – domáce podniky (DP) na jednej strane a malé a stredné podniky (MSP) verzus veľké podniky (VP) na strane druhej. V predchádzajúcich dvoch častiach state sme obe roviny analyzovali osobitne, v tabuľke 11 sa za rok 2006 zhrnújú základné informácie o pozíciách sledovaných segmentov podnikateľského sektora, a to nielen v rámci NPS, ale aj v rámci celého národného hospodárstva.

T a b u ľ k a 11

Podzia sledovaných segmentov podnikateľského sektora v SR a v EÚ (v %) v roku 2006

		ZKP	DP	MSP	VP	ZKP	DP	MSP	VP
		Podiel na pridanej hodnote v NPS				Podiel na zamestnanosti v NPS			
Indikátory bez živnostníkov	SR	40	60	47	53	28	72	56	44
	SR	32	68	57	43	21	79	67	33
	EÚ ¹	18	82	58	42	13	87	67	33
		Podiel na hrubom domácom produkte				Podiel na zamestnanosti v ekonomike			
Indikátory vrátane živnostníkov	SR	16	24	19	22	12	33	25	20
	SR	16	34	28	22	12	48	40	20

¹ Priemer EÚ za ZKP a DP sa rovná priemeru 17 vykazujúcich členských štátov EÚ za rok 2005 (podľa Eurostat, 2008a); priemer EÚ za MSP a VP sa rovná priemeru EÚ 27 za rok 2006.

Prameň: Vlastné spracovanie podľa databázy Eurostatu; údaje o HDP v bežných cenách a v nominálnom kurze eura a o zamestnanosti v národnom hospodárstve (podľa Eurostat, 2009); úprava o živnostníkov na báze odhadovaného prepočtu.

Ako vyplýva zo sledovaných údajov, Slovensko dosahuje v rámci NPS v pozícii MSP verzus veľké podniky (po úprave o živnostníkov) porovnateľnú úroveň ako EÚ 27. Úroveň produktivity práce (pozri v tab. 9) je na Slovensku tak v malých a stredných podnikoch, ako aj vo veľkých podnikoch podstatne

nižšia ako v EÚ 27 (aj v dôsledku toho, že v daných údajoch sa neberú do úvahy diferencie v cenovej úrovni). Pokiaľ ide o relácie medzi MSP a veľkými podnikmi, sú približne rovnaké, v rámci MSP však existujú odchýlky najmä v skupine stredne veľkých podnikov.

V reláciách ZKP verus DP existujú medzi EÚ 17 a Slovenskom značné rozdiely. Ak upravíme indikátory o živnostníkov, diferencie sa síce o niečo znížia, aj tak však zostáva podiel ZKP na Slovensku (v rámci NPS) podstatne vyšší ako v priemere za EÚ 17 (na pridanej hodnote 32 % k 18 % a na zamestnanosti 21 % k 13 %). Tento fakt možno hodnotiť nielen ako silu ZKP, ale aj ako relatívnu slabosť domácich podnikov v SR v porovnaní s EÚ. Napriek tomu si však treba uvedomiť, že domáce podniky sa podieľajú na tvorbe pridanej hodnoty v NPS SR viac ako dvomi tretinami a na jeho zamestnanosti až štyrmi pätinami. Domáce podniky – tak MSP, ako aj veľké podniky – teda v žiadnom prípade nemožno podceňovať a treba im poskytovať prinajmenšom takú podporu ako zahraničným investorom. Táto podpora by mala optimálne kombinovať ich finančnú podporu s mnohorakými formami verejných služieb na podporu podnikania a inovačných aktivít.

Osobitne v spracovateľskom priemysle je pozícia DP podstatne slabšia – ich podiel na pridanej hodnote je 38 % a na zamestnanosti 56 %. Podstatné je aj to, že DP majú vyššiu účasť v odvetviach, ktoré sú technologicky menej náročné. Ich vplyv na konkurenčnú schopnosť a inovačnú výkonnosť spracovateľského priemyslu je teda značne obmedzený, aj vzhľadom na to, že celkove dosahujú DP v spracovateľskom priemysle podstatne nižšiu produktivitu práce ako ZKP. Treba predpokladať, že DP budú sotva schopné samy generovať žiaduci dopyt po tých domácich kvalitatívnych faktoroch hospodárskeho rozvoja, ktoré sú potrebné na rozvinutie inovačných aktivít v spracovateľskom priemysle. Ten však – spolu s celým radom služieb, najmä poznatkovo náročných – tvorí hlavný kanál, prostredníctvom ktorého sa inovačné aktivity komercializujú na zahraničných trhoch. Pôsobenie ZKP v tomto odvetví je teda zatiaľ v našej ekonomike nenahraditeľné.

Ak má spracovateľský priemysel aj naďalej úspešne plniť svoju úlohu v exportom ťahanom hospodárskom raste, ktorý je pre malú slovenskú ekonomiku jedinou, aj budúcou stratégiou, je nevyhnutné intenzívnejšie podporovať spoluprácu ZKP a DP nielen navzájom, ale aj vo vzťahu k domácim vzdelávacím a výskumno-vývojovým inštitúciám. Iba tak bude možné pokračovať v zväčšovaní „koláča“ (na základe zmocnenia sa stále väčšej časti externého dopytu), ktorý je potrebný na zvýšenie reálnych miezd (dôchodkov domácností), investícií firiem a kvalitnejšie zabezpečenie celospoločenských (rozvojových, ekologických, sociálnych a pod.) potrieb.

Literatúra

- Eurostat (2007): European Business – Fact and Figures. 2007 edition. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Eurostat (2008a): Foreign-controlled Enterprises in the EU. Statistics in focus, 30/2008.
- Eurostat (2008b): Enterprises by Size Class – Overview of SMEs in the EU. Statistics in focus, 30/2008.
- Eurostat (2009): EU Economic Data Pocket Book, 1/2009.
- Eurostat: Databáza SBS.
- FERENČIKOVÁ, S. – FIFEKOVÁ, M. (2008): Efekty spillovers z pôsobenia zahraničných firiem na Slovensku. Ekonomický časopis/Journal of Economics, 56, č. 9, s. 855 – 872.
- GABRIELOVÁ, H. (2008): Konkurencieschopnosť a globálny hodnotový reťazec. Working papers EÚ SAV, č. 10, s. 1 – 22. <www.ekonom.sav>.
- LÁBAJ, M. – LUPTÁČIK, M. – RUMPELOVÁ, D. (2008): Štrukturálne súvislosti slovenskej ekonomiky na báze input-output analýzy. Ekonomický časopis/Journal of Economics, 56, č. 5, s. 477 – 494.
- Správa o stave podnikateľského prostredia v Slovenskej republike s návrhmi na jeho zlepšovanie (2008). Rokovanie vlády SR dňa 14. 1. 2009.
- Commission of the European Communities (2008a): Think Small First – A Small Business Act for Europe. COM(2008) 394 final. Brussels, 25. 6. 2008.
- Commission of the European Communities (2008b): A European Economic Recovery Plan. COM(2008) 800 final. Brussels, 26. 11. 2008.